

ГЕНЕЗА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Пелих В. Б.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна*

Майка Н. В.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна*

З розвитком людства трансплантація органів та тканин людини як явище експериментальне та дослідницьке стало базовим методом медичного лікування. Цей метод є надзвичайно ефективним, а у випадках незворотних захворювань чи ушкоджень життєво важливих органів таких, як легені, нирки, печінка, серце – безальтернативним.

Проте незважаючи, на значення трансплантації органів та тканин людини у медицині, вітчизняна органна трансплантація ще проходить певні етапи розвитку. Сьогодні окрім медичних, морально-етичних, соціальних, психологічних проблем, існують проблемні аспекти і у правовому регулюванні, які потребують як найшвидшого вирішення, шляхом усунення існуючих колізій та прогалин у чинному законодавстві. Все це, в буквальному сенсі, позбавляє людей шансу на порятунок, залишаючи їх у безвихідній ситуації.

Трансплантація в Україні, впродовж усього періоду незалежності, зазнає якісних змін, хоч і не так інтенсивно як того потребує суспільство.

Розвиток правового регулювання трансплантації в Україні бере свій початок із прийняттям Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. Це перший документ, де на національному на законодавчому рівні закріплено право на охорону здоров'я та його гарантії щодо трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів [1].

Наступним кроком у розвитку специфічного, але прогресивного напрямку в медицині став наказ Міністерства охорони здоров'я України (далі МОЗ) «Про організацію трансплантації нирки в Україні на етапі реорганізації медичної служби» від 18.05.1993 р. У цьому підзаконному акті було закріплено: порядок трансплантації нирок хворим на

термінальну ниркову недостатність; за регіональним принципом визначався список державних лікувальних закладів України, які мали право вилучати органи для подальшої трансплантації [2].

У 1994 році Кабінет Міністрів та МОЗ України ухвалили рішення про створення Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин. Основними завданнями центру була реалізація державних програм у сфері трансплантації та міжнародна співпраця із залученням спеціалістів щодо вдосконалення вітчизняної трансплантаційної системи [3].

16.07.1999 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 1007-XIV «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», який став вагомим поштовхом прогресу в даній сфері та по суті сформував нормативно-правову базу, на якій буде діяти трансплантація в Україні протягом наступних 19 років. Досягненням цього закону стали: закріплення визначення «трансплантація», «анатомічні матеріали», «гомотрансплантати», «біоімплантати», «ксенотрансплантати», «фетальні матеріали», «донор та реципієнт», закон давав змогу вилучати органи і тканини у живих донорів, перелік яких було вказано в документі. Міститься інформація про відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію, визначено правовий статус донора та реципієнта, умови за яких будуть вилучатися анатомічні матеріали у донорів [4].

З аналізу вищевказаного нормативно-правового акту, варто відмітити, що цей закон не надав чіткого плану дій із трансплантації анатомічних матеріалів та залишив неврегульованими ряд проблем. Зокрема, незважаючи на закріплення «принципу незгоди», як юридичної моделі отримання згоди на вилучення анатомічного матеріалу, у законі були відсутні обставини за яких має складатися письмога згода та чи має вона посвідчуватися. Черговою прогалиною була відсутність визначення терміну «смерть людини», що призвело до нерозуміння серед лікарів, коли саме можна здійснювати вилучення органів і тканин. Відсутня інформація щодо того, хто саме мав би здійснювати контроль за якістю трансплантації.

Задля підвищення ефективності трансплантології в Україні, вирішення основних проблемних питань, підвищення професійного рівня кадрів, покращання матеріально-технічного обладнання лікувальних закладів у сфері трансплантації, поліпшення фінансування, підвищення якості надання спеціалізованої медичної допомоги хворим, які потребують трансплантації, Кабінетом Міністрів України були прийняті державні програми: «Про затвердження Державної програми розвитку трансплантації на 2002–2005 роки», «Про схвалення Концепції Державної програми «Трансплантація» на 2006–2010 роки»,

«Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Трансплантація» на період до 2012 року». Та недостатня фінансова підтримка та брак анатомічних матеріалів стали на заваді реалізації цих програм.

Розуміючи, що час не стоїть на місці, зазнали змін потреби, методи та засоби здійснення трансплантації анатомічних матеріалів і тодішній Закон 1999 року, який навіть на час його прийняття був уже недосконалим, законотворці у 2015 році зареєстрували два законопроекти [5]. Один із них був підданий критиці та був відхилений парламентом. Саме законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 04.08.2015 р., став основою для нового закону про трансплантацію, який функціонує донині – Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [6].

У змісті Закону закріплено: принципи здійснення трансплантації; визначено принцип незгоди, як юридичну модель отримання дозволу на вилучення анатомічних матеріалів. Саме ця засада є базисною, щодо забезпечення реалізації права людини на добровільне визначення долі свого фізичного тіла після смерті та захисту прав і законних інтересів громадян при отриманні медичної допомоги. Також новацією Закону є запровадження можливості здійснення «перехресного донорства». Стало також можливим здійснювати трансплантацію закладами охорони здоров'я та науковим установам всіх форм власності, які повинні отримати ліцензії. Також, для здійснення контролю та обліку, Законом передбачено створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації [7, с. 12].

Наприкінці 2021 року Верховна Рада України прийняла закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині» [8]. Відповідно до цього пілотного проекту, передбачено зміну системи фінансового забезпечення операцій з трансплантації органів. Заплановано, що до 2024 року вся діяльність, пов'язана із трансплантаціями, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що збільшить кількість операцій, донорів та урятованих життів українців [9].

Отже, з огляду правового регулювання трансплантації за останні тридцять років незалежності, варто відмітити, що наша держава стоїть на порозі трансплантаційної незалежності. Адже попри певну стагнацію в даній сфері, правова спільнота, все-таки, значно більше приділяє увагу правовому нормуванню цього методу лікування, який є одним із способів порятунку життя, а інколи єдиним. Важливу, та не останню роль відіграє швидкість прийнятих рішень на найвищому

законодавчому рівні, адже суспільство потребує якісних, реальних змін, а не правових фікцій. Тому сьогодні стоїть завдання забезпечити дієвий та ефективний механізм регулювання і реалізації трансплантаційних процесів, саме на підставі підзаконних нормативних актів, які будуть прийняті на виконання Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині».

Література:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed19921119#o221> (дата звернення: 07.05.2022).

2. Про організацію трансплантації нирки в Україні на етапі реорганізації медичної служби : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1993 р. № 107. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0107282-93> (дата звернення: 07.05.2022).

3. Про створення Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин: постанова Кабінету Міністрів України 27.04.1994 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-94-%D0%BF/ed19940427>

4. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16.07.1999 р. № 1007-ХІV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14> (дата звернення: 07.05.2022)

5. Бабич О. О. Трансплантація: правове регулювання та механізми реалізації в Україні. *Юридична газета. Медичне право. Фармацевтика*. 2017. № 6(556). С. 16–18.

6. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

7. Базурина Т. І. Правові, екологічні та біоетичні проблеми трансплантації анатомічних матеріалів людини та ксенотрансплантації. Суми, 2019. 36 с.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16.12.2021 № 1967-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1967-20#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

9. Хамітова В. В. Окремі проблеми цивільно-правової відповідальності за порушення договору про трансплантацію. *Захист прав та інтересів в умовах реформування приватного права в Україні* : збірник наукових праць учасників круглого столу. Київ : НаУКМА, 2022. С. 93–98.